

*تهران خود به تنهایی حدود ۵۷٪ از کل دانشجویان و ۳۷٪ امکانات آموزش عالی کشور را به خود اختصاص داده است.

*برای تمرکززدایی امکانات آموزش عالی باید ظرفیت موجود مراکز آموزشی در شهرهای بزرگ همچون تهران را ثابت نگاه داشت و از هر گونه ایجاد و توسعه و گسترش آنان جلوگیری بعمل آورد.

*توزیع نامناسب مراکز آموزش عالی در کشور عواقبی همچون، ایجاد محرومیت شدید اقتصادی و عدم بهره‌برداری از امکانات و زمینه‌های بالقوه و بالفعل در هر منطقه، ایجاد و تشدید پدیده مهاجرت از نقاط محروم به مناطق دارای امکانات آموزش عالی، محرومیت بسیاری از اقشار و نیروهای مستعد مناطق محروم و نیازمند به امکانات تحصیلات عالی عوارض فرهنگی و ... را در پی خواهد داشت.

*دانشکده پزشکی دانشگاه تهران دارای ۱۲ بیمارستان با ۳۰۷۳ تخت بیمارستانی و ۴۳۳ دکتر متخصص و عمومی می‌باشد در حالیکه در استان هرمزگان تنها یک مجتمع پرستاری با ظرفیت پذیرش ۴۰ دانشجوی موجود است.

*از مهمترین مسائلی که در برنامه‌ریزیهای توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورهای عقب‌نگهداشته شده باید مورد توجه مسئولین و برنامه‌ریزان قرار گیرد، امر توزیع مناسب و عادلانه بنیادهای اقتصادی - اجتماعی در نواحی مختلف کشور می‌باشد.

*از جمله عوامل دیگری که در توزیع عادلانه مؤسسات آموزش عالی باید رعایت شود، در نظر گرفتن میزان جمعیت آن منطقه و ظرفیت مؤسسه آموزش عالی است.

*تمرکززدایی تنها در زمینه مراکز آموزش عالی خلاصه نمی‌گردد بلکه باید تمامی مسئولان و برنامه‌ریزان در این امر بسیج شده و با یک برنامه‌ریزی صحیح و اصولی این پدیده که مشکلات عدیده‌ای را برای کشورمان ایجاد کرده از بین برد.

نگاهی به

توزیع امکانات

آموزش عالی در

سطح کشور

و پیامدهای آن

مقدمه:

مقاله حاضر کوششی چند و مختصر پیرامون چگونگی تمرکز مراکز آموزش عالی و توزیع امکانات دانشگاهی در سطوح مختلف کشور است که در تدوین آن چند هدف منظور شده است. نخست با ارائه آمار و ارقام نشان داده شده که بیشترین دانشجو و امکانات دانشگاهی اختصاص به چند شهر بزرگ منجمله تهران گردیده و دیگر پیامدهای ناشی از این نوع تمرکز از جنبه‌های گوناگون بررسی و همچنین طرحهای عمرانی در زمینه احداث مراکز آموزش عالی در پنجسال آینده که خود گویای نوعی تمرکز در چند شهر بزرگ می‌باشد، مورد بررسی واقع شده است با این حال ما را بر این اعتقاد و باور است که تنها نوشتن و گفتن ... کافی نیست بلکه در این زمینه باید تمامی مسئولین با بسیج امکانات خود با آن برخورد نموده که حل این معضلات در گرو همین مسئله است.

و توسعه موسسات تابعه و وابسته مسئله اساسی دیگر محرومیت مناطق از این امکانات می‌باشد، زیرا به هر ترتیب وجود موسسات آموزش عالی نشانه ویا مقدمه رفع بعضی از محرومیتها بشمار می‌آید.

متأسفانه رژیم گذشته به دلایل متعددی که عموماً ناشی از وابستگی بدون چون و چرایش به نظام استعماری و استکباری جهانی و همچنین به دلیل ایسنگه گردانندگان نظام هدف اصلی و اساسی‌شان غارت و چپاول منابع مادی این ملت محروم بود؟ بدین جهت سیاستهایشان در جهت ایجاد و گسترش و توزیع مراکز آموزش عالی خط تعمیق و وابستگی به سیستم غارت بین‌المللی را دنبال می‌کرد.

جدول شماره ۱ و ۲ که توزیع تعداد دانشجویان و موسسات آموزش عالی را در استانهای مختلف کشور در سال تحصیلی ۶۲-۶۱ نشان می‌دهد(که در واقع ارضیه رژیم طاغوت می‌باشد) عمق سیاستهای رژیم گذشته در ارتباط با توزیع غیر

جدول شماره ۱: توزیع دانشجویان موسسات آموزش عالی به تفکیک استانهای کشور در سال تحصینی ۶۲-۶۱ به نقل از نشریه واحد تحقیقات و برنامه‌ریزی وزارت فرهنگ و آموزش عالی

ردیف	نام استان	تعداد دانشجویان	درصد
۱	تهران	۶۷۵۹۶	۵۷/۵
۲	اصفهان	۱۰۰۴۱	۸/۵۷
۳	خراسان	۷۵۳۰	۶/۴۳
۴	آذربایجان شرقی	۶۱۹۴	۵/۲۹
۵	فارس	۶۰۳۸	۵/۸۵
۶	باختران	۴۳۱۷	۳/۶۹
۷	خوزستان	۴۱۵۱	۳/۵۵
۸	کرمان	۲۰۴۴	۱/۷۴
۹	سیستان و بلوچستان	۱۳۱۹	۱/۱۲
۱۰	مازندران	۱۲۹۳	۱/۱۰
۱۱	مرکزی	۱۲۳۵	۱/۱۰
۱۲	آذربایجان غربی	۱۱۱۵	۹/۵٪
۱۳	زنجان	۸۹۵	۷/۶٪
۱۴	گیلان	۷۷۷	۶/۶٪
۱۵	یزد	۷۱۹	۶/۱٪
۱۶	کردستان-	۶۷۳	۵/۸٪
۱۷	سمنان	۶۴۳	۴/۳٪
۱۸	همدان	۴۲۹	۳/۷٪
۱۹	لرستان	۱۲۳	۱/۰٪
۲۰	چهارمحال و بختیاری	۱۱۸	۱/۰٪
۲۱	ایلام	۷۹	۰/۷٪

عادلانانه امکانات آموزش عالی و تمرکز شدید آن در چند استان و بخصوص تهران و همچنین عدم رعایت تناسبیهای لازم با شرایط اقتصادی اجتماعی مناطق را نشان می‌دهد؛

با نگاهی گذرا به ارقام ارائه شده در جداول مذکور متوجه می‌شویم که تمرکز موسسات آموزش عالی تا چه اندازه شدید می‌باشد و این شدت تمرکز در استان تهران و چند استان بخصوص دیگر تا چه اندازه محرومیت عظیمی را به لحاظ امکانات آموزش عالی نصیب اکثر استانهای کشور نموده است و باعث تمرکز جمعیت در تهران شده است. در سال تحصیل ۶۲-۶۱ در حالیکه بیش از ۹۰٪ دانشجویان کل کشور در ۷ استان تمرکز یافته بود به ۱۴ استان باقیمانده تنها ۱۰٪ دانشجویان تخصیص داده شده بود و این دو رقم خود به تنهایی گویای توزیع غلط و بسیار غیر عادلانه موسسات آموزش عالی در سطح کشور می‌باشد. گرچه بررسی و شکافتن ماهیت این ارقام واقعیتهای دردناک را بنیان می‌نماید. استان تهران (و عمدتاً شهر تهران) از ۱۰۸ موسسه آموزش عالی ۴۰ مؤسسه را در خود جای داده است در صورتیکه استان هرمزگان در جنوبی‌ترین نقطه تنها دارای یک مؤسسه آموزش عالی است. برای درک ماهیت واقعی امر مقایسه‌ای انجام می‌دهیم. یکی از این ۴۰ موسسه

ردیف	نام استان	تعداد مؤسسات آموزش عالی	درصد
۱	تهران	۴۰	۳۷
۲	اصفهان	۷	۶/۵
۳	خراسان	۷	۶/۵
۴	آذربایجان شرقی	۶	۵/۵
۵	یزد	۵	۴/۵
۶	مازندران	۵	۴/۵
۷	سیستان و بلوچستان	۴	۳/۵
۸	فارس	۵	۴/۵
۹	کرمان	۴	۳/۵
۱۰	سمنان	۴	۳/۵
۱۱	باختران	۴	۳/۵
۱۲	خوزستان	۳	۲/۵
۱۳	گیلان	۳	۲/۵
۱۴	همدان	۳	۲/۵
۱۵	لرستان	۲	۲
۱۶	آذربایجان غربی	۲	۲
۱۷	زنجان	۲	۲
۱۸	هرمزگان	۱	۱
۱۹	مرکزی	۱	۱
جمع		۱۰۸	٪۱۰۰

پاورقی: قابل توجه است که در این جدول دانشگاه تهران با ۱۴۷۰۴ دانشجو، یک واحد، و مجتمع پرستاری بندرعباس، با ۴۰ دانشجو نیز یک واحد محاسبه شده است.

جدول شماره ۲- توزیع مؤسسات آموزش عالی به نقل از دفترچه راهنمای امتحانات تشریحی وزارت فرهنگ و آموزش عالی در مردادماه سال ۶۲

دریغ می‌دارد و هم عامل ایجاد بحرانهای اقتصادی- اجتماعی مانند: پدیده مهاجرت با تمام عوارض و نابسامانیهایش می‌گردد.

بررسی ماهیت ارقام ارائه شده در جداول شماره ۱ و ۲ جنبه‌های دیگر توزیع ناصحیح مؤسسات آموزش عالی در سطح کشور را مشخص می‌کند. در ابتدا گفته شد که توزیع اینگونه مؤسسات می‌بایست منطبق با شرایط خاص اقتصادی- اجتماعی هر منطقه و سیاستهای توسعه اقتصادی- اجتماعی کشور باشد ولی توزیع این مؤسسات عملاً اینگونه نیست. بعنوان مثال: در حالیکه در سطح شهر تهران چند مؤسسه عظیم آموزش عالی مرتبط با بخش صنعت با ظرفیت پذیرش دانشجوی بالا ایجاد شده و گسترش یافته مانند: دانشگاه صنعتی شریف، چندین دانشکده دانشگاه تهران، دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک) و دانشگاه علم و صنعت که تعداد دانشجو و در نتیجه فارغ التحصیل هر یک از این دانشگاهها خیلی بیشتر از مجموع دانشجویان هر یک از بسیاری از استانهای کشور می‌باشد. ولی در شهر اراک که به عنوان یکی از قطبهای مهم صنعتی کشور شناخته شده و برنامه‌ریزیها نیز در جهت توسعه آن می‌باشد تنها یک مؤسسه آموزش عالی با ظرفیت پذیرش ۶۵ دانشجو وجود دارد و قابل توجه اینکه این تنها مؤسسه آموزش عالی نیز، تخصصی را که ارائه می‌دهد اصلاً ارتباطی با بخش صنعت ندارد (دبیری شیمی، دبیری زیست‌شناسی و دبیری ادبیات فارسی). این توزیع نامناسب و تمرکز شدید مؤسسات آموزش عالی البته اثرات و عوارض نامطلوبی را بر مجموعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه وارد آورده که اجمالاً به آن اشاره می‌شود:

۱- ایجاد محرومیت شدید اقتصادی و عدم بهره‌برداری از امکانات و زمینه‌های بالفعل و بالقوه توسعه اقتصادی در هر منطقه بدین شکل که تمرکز شدید در یک نقطه و محرومیت وجود فی‌المثل یک مؤسسه آموزش عالی کشاورزی در یک منطقه مستعد کشاورزی اولاً: موجب عدم بهره‌برداری از امکانات کشاورزی خاص آن منطقه شده که خود اثرات بسیاری در محرومیت اقتصادی آن ناحیه به جای خواهد گذاشت. ثانیاً: ایجاد عدم هماهنگی در برنامه‌های رشد و توسعه، ورود به برنامه‌های پیش‌بینی شده برای دستیابی به استقلال و خود کفائی را با مشکل مواجه ساخته و حتی غیر ممکن می‌سازد.

۲- ایجاد و تشدید پدیده مهاجرت از نقاط محروم به مناطق و مراکزی که امکانات آموزش عالی را در خود متمرکز ساخته‌اند و مسلم است که این مهاجرتها خود دارای عوارضی به شرح زیر می‌باشند:

الف- گسترش نامعقول شهرهای بزرگ و از

دکتر متخصص و عمومی می‌باشد و این ارقام بیانگر تمرکز شدید مؤسسات آموزش عالی و تاسیسات و امکانات تابعه در سطح تهران می‌باشد که از یکطرف عامل اساسی در جذب جمعیت‌ها و پذیرش مهاجرین مناطق محروم و بطور سلسله‌وار ایجاد امکانات شهرنشینی و رفاهی لازم برای آنها و بالتبع ایجاد مشکلات اساسی و دست و پاگیر و بحرانهای اقتصادی- اجتماعی می‌باشد از طرف دیگر تمرکز این همه مؤسسه آموزش عالی و ملزومات آن در یک استان خود علت و عاملی اساسی برای ایجاد محرومیت در سایر مناطق کشور و در نتیجه، ایجاد معضل و مشکل اقتصادی اجتماعی در کشور می‌باشد. چراکه تمرکز ۵۷/۵٪ از دانشجویان کل کشور در یک استان (استان تهران) هم امکانات رشد و توسعه را (باتوجه به محدودیتهای مالی و نیروی انسانی لازم جهت تاسیس مؤسسات آموزش عالی) را از اکثر مناطق کشور

آموزش عالی که در سطح استان تهران وجود دارد دانشگاه تهران می‌باشد که در سال مورد بررسی مجموعاً ظرفیت پذیرش ۱۴۷۰۴ دانشجو را داشته است در حالیکه مؤسسه آموزش عالی مورد بحث در استان هرمزگان تنها یک مجتمع پرستاری با ظرفیت پذیرش ۴۰ دانشجو بوده است. بنابراین با این مقایسه تعداد دانشجویان یکی از ۴۰ مؤسسه آموزش عالی در تهران (دانشگاه تهران) ۳۶۸ برابر تنها مؤسسه آموزش عالی استان هرمزگان می‌باشد. از سوی دیگر مسئله مؤسسات و سازمانهای تابعه و وابسته می‌باشد.

به عنوان مثال: دانشگاه تهران جمعاً دارای ۱۷ دانشکده می‌باشد که تخصص‌های مختلف را تربیت می‌کند. و یکی از این دانشکده‌ها، دانشکده پزشکی دانشگاه تهران می‌باشد که مؤسسات و سازمانهای وابسته به آن شامل ۱۲ بیمارستان با ۳۰۷۳ تخت بیمارستانی و ۴۳۳

و طرح‌های تکمیلی این استان شامل تجهیز و تکمیل آموزشگاه عالی پرستاری و آزمایشگاه‌های دانشکده فنی و دیگر رشته‌های تحصیلی می‌باشد و...

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌گردد، در طرح‌های عمرانی آموزش عالی در برنامه اول نیز نوعی تمرکز دیده می‌شود. بعنوان نمونه: در منطقه ۵ (جنوب) که شامل استانهای فارس، بوشهر، کهگیلویه، هرمزگان بوده، استان فارس دارای ۱۹ طرح عمرانی می‌باشد که از این تعداد

جهت روشنتر ساختن مفاهیم و ارقام فوق لازم است اشاره شود که منظور از طبقه‌بندی طرح ایجاد، تکمیل و توسعه مراکز آموزش عالی در سطح کشور می‌باشد و ارقام این طرحها (در جدول بالا) بیان کننده میزان ایجاد و تکمیل و توسعه مراکز می‌باشد. برای مثال: استان آذربایجان شرقی دارای ۱۸ طرح عمرانی می‌باشد که از این تعداد ۲ طرح ایجاد که شامل احداث بیمارستان آموزشی چهارصد تختخواهی تبریز و همچنین احداث مسجد در دانشگاه تبریز می‌باشد

یک سو تمرکز امکانات رفاهی و شهری در آنها و محرومیت سایر مناطق و از سوی دیگر ایجاد بحران به علت عدم توانایی در فراهم آوردن امکانات لازم برای شهروندان، ب. جذب و تسلیم دانشجویان در مقابل ظواهر و امکانات رفاهی زندگی شهری و تصمیم به اقامت دائم در شهر. ج. محرومیت مناطق محروم از امکانات تخصصی نیروهای تحصیل کرده و دانشگاهی به لحاظ جذب آنها در شهرهای بزرگ و دانشگاهی.

۳- محرومیت بسیاری از اقشار و نیروهای مستعد مناطق محروم و نیازمند از امکانات تحصیلات عالی که دسترسی به این امکانات ندارند.

۴- عوارض فرهنگی، چرا که وجود مراکز آموزش عالی در یک جامعه عاملی اساسی در جهت رشد و تقویت آگاهیهای سیاسی اجتماعی و زدودن آثار و عوارض فرهنگهای ناصحیح می‌تواند باشد و بدین لحاظ عدم وجود چنین مراکزی در مناطق محروم خود عنتی دیگر می‌شود بر تشدید یک بعد دیگر از محرومیت در این مناطق یعنی محرومیت فرهنگی.

طرح‌های عمرانی آموزش عالی در برنامه اول توسعه

تدوین برنامه توسعه مراکز آموزش عالی در پنجسال آینده یکی از اساسی‌ترین کارها برای نظام برنامه‌ریزی کشورمان محسوب میشود. در این رابطه، در بخش دوم طرح‌های عمرانی آموزش عالی در برنامه اول توسعه (۶۶-۶۱) وزارت فرهنگ و آموزش عالی که شامل: «ایجاد، تکمیل و توسعه مراکز آموزش عالی و همچنین اعتبار مورد نیاز هر طرح به تفکیک استانها در نظر گرفته شده است. بدین صورت که کل استانهای کشورمان به ۹ منطقه تقسیم شده و هر منطقه شامل چند استان می‌باشد. مثلاً: منطقه ۱ که در شمال غربی واقع است شامل استانهای آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و زنجان می‌باشد و یا منطقه ۲ (شمال) استانهای گیلان و مازنداران را در بر میگیرد و در این بخش رشته‌های مختلف تحصیل از قبیل: پزشکی، فنی و مهندسی، کشاورزی، علوم پایه، علوم اجتماعی انسانی و هنر و زیر بنایی کمک آموزشی رفاهی و جود دارد که برای هر کدام از رشته‌های ذکر شده، به عنوان طرح یا طبقه‌بندی طرح که نشان دهنده نوع طرح عمرانی همانند: ایجاد، تکمیل، توسعه و تعمیر مراکز آموزش عالی در کل مناطق و استانهای کشور میباشد، پرداخته شده و همچنین اعتبار مورد نیاز هر یک از بخشهای فوق نیز در نظر گرفته شده است که بصورت جدولی در ذیل می‌آوریم:

جدول شماره ۳- بخش دوم طرح‌های عمرانی آموزش عالی در برنامه اول توسعه (۶۶-۶۱) وزارت فرهنگ و آموزش عالی

طرح‌های عمرانی آموزش عالی در برنامه اول توسعه ۶۶-۶۱

منطقه	نام استان	طبقه‌بندی طرحها	درصد	اعتبارات آموزش عالی (مصوب) (میلیون ریال)	درصد
۱ شمال غربی	آذربایجان شرقی	۱۸	۱۸	۲۰۵۸۵	۱۷
	آذربایجان غربی	۱۳			
	زنجان	۱۰			
۲ شمال	مازندران	۸	۶/۵	۹۹۷۴	۸
	گیلان	۷			
۳ شرق	خراسان	۲۳	۱۲	۱۱۶۲۰	۹/۵
	سمنان	۴			
۴ جنوب شرقی	کرمان	۱۹	۱۱/۵	۱۱۷۲۳	۹/۵
	سیستان و بلوچستان	۷			
۵ جنوب	فارس	۱۹	۱۱/۵	۱۳۳۹۷	۱۱
	بوشهر	۲			
	کهگیلویه	۲			
۶ جنوب غربی	هرمزگان	۳	۱۰	۱۱۵۰۳	۹
	ایلام	۳			
	لرستان	۵			
۷ غرب	خوزستان	۱۴	۹	۱۷۳۱۵	۱۴
	باختران	۶			
	همدان	۸			
	کردستان	۵			
۸ مرکزی	مرکزی	۲	۱۴	۱۵۰۶۵	۱۲
	یزد	۵			
	چهارمحال بختیاری	۳			
۹ تهران	اصفهان	۲۵	۵	۹۲۳۰	۷/۵
	تهران	۱۲			
جمع	-	۲۲۳	۱۰۰	۱۲۰۴۱۲	۱۰۰

